

Súdna moc I. – všeobecné súdnictvo

Lucia Berdisová, Ústavné právo II

vzťah súdnej moci k iným mociam; nezávislosť, nestrannosť a zodpovednosť sudcov; súdny systém; vznik funkcie sudcu

Právna úprava (ústavný základ):

Čl. 142

(1) Súdny rozhodujú v občianskoprávných a trestnoprávných veciach; súdy preskúmavajú aj zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci, ak tak ustanoví zákon.

(2) Súdny rozhodujú v senátoch, ak zákon neustanoví, že vo veci rozhoduje jediný sudca. Zákon ustanoví, kedy sa na rozhodovaní senátu zúčastňujú aj prísediaci sudcovia z radov občanov a v ktorých veciach môže rozhodnúť aj zamestnanec súdu poverený sudcom. Proti rozhodnutiu zamestnanca súdu povereného sudcom je prípustný opravný prostriedok, o ktorom rozhoduje vždy sudca.

(3) Rozsudky sa vyhlasujú v mene Slovenskej republiky a vždy verejne.

1. Vzťah súdnej moci k iným mociam (funkcia súdnej moci)

Spomeňme si na kráľa Šalamúna a spôsob, akým legendárne rozsúdil vec dvoch žien sporiacich sa o materstvo dieťaťa. Jeho navonok rozsudok, ako riešenie situácie - dieťa sa mečom roztne na dve polovice a každá žena si vezme jednu z nich - bol vlastne iba zisťovaním skutkového stavu. Predpokladal totiž, že biologická matka nedovolí smrť dieťa, ale radšej sa ho vzdá. Následne na tento skutkový stav aplikoval normu, zrejme približne v znení „dieťa vychováva jeho matka, ak je otec neznámy“ (spomenuté ženy boli „neviestky“).

V komunite teda okrem toho, kto vydáva pravidlá, musí byť aj niekto, **kto bude riešiť spory medzi súkromnými osobami**. Aby toto súdenie nebolo koncentrované v rukách kráľa (deľba moci, plus efektívnosť výkonu súdnej moci) začali postupne vznikať súdy. Až relatívne donedávna bola právomoc súdov odvodená od panovníka a krytá práve ním. Súdom bola daná do rúk aj **právomoc trestať porušovanie práva, a to práva trestného**. Administratívne sankcionovanie ostalo v rukách výkonnej moci, tam totiž nebolo v hre obmedzenie osobnej slobody a intenzita zásahu do hodnôt chránených zákonom tam bola nižšia. Súdom však bola následne daná do rúk kontrola zákonnosti výkonu exekutívnej moci a samosprávnej moci ako takej, a to **v rámci správneho súdnictva**. Potrebujeme totiž, aby niekto nezávislý kontroloval, či napríklad pokuta, ktorú mi dal policajt bola skutočne zákonná. Inak by výkonná moc a samosprávna moc mohla byť ľahko zneužitá. Zvykli sme si predpokladať, že najviac naše slobody ohrozuje parlament. Vôbec to tak nemusí byť.

Spomenuté tri oblasti sú teda základnými funkciami súdnej moci a presne takto sú definované v čl. 142 ods. 1 ústavy. Pod občianskoprávne veci ale nepatria iba spory, ale aj napríklad rozhodovanie o osobnom stave (uznanie otcovstva, zverenie do starostlivosti, vyhlásenie za mŕtveho atď.). Ak by sme súdnu sústavu nemali, hrozil by nám samo-výkon práva. Ak by sme sa na súdy nemohli spoľahnúť, hoci by existovali, hrozilo by to isté. Preto je problém dôveryhodnosti súdov ohrozením ich funkčnosti.

Do súdnej moci, ale nie do sústavy všeobecných súdov, patrí aj Ústavný súd Slovenskej republiky. Ten je nezávislým orgánom ochrany ústavnosti, ktorý zisťuje, či **zákonodarná moc neprodukuje neústavné predpisy**, alebo inak neporušuje ústavu. Okrem dohľadu nad normotvorbou NR SR zisťuje ústavný súd aj to, **či ústavu neporušujú samotné súdy a iné orgány verejnej moci**.

Ústavný súd ale nie je jediným nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti. Ústavnosť a zákonnosť (ako jadro ústavnosti) chránia v prvej línii práve všeobecné súdy.

1.1. Povaha súdneho procesu

Súdny proces je vlastne špecifickým typom diskusie, v špecifickom priestore súdnej siene. V takomto diskurze sú prípustné iba isté typy argumentov a iba v istom časovom rámci. Súdny proces je viac alebo menej formalizovaný a regulovaný procesnými predpismi (Civilný sporový poriadok, Civilný mimosporový poriadok, Trestný poriadok atď.).

Podstatou činnosti sudcu je rozhodovanie v zmysle **aplikovania všeobecnej normy** (napr. ustanovenia zákona) **na konkrétnu situáciu**. Výsledkom je tzv. individuálny právny akt – právo pre danú situáciu. V súdnom procese sa preto musí zistiť skutkový stav – fakty. Povedzme v trestnej veci ide o zistenie toho, čo sa stalo – napr. kto, kedy, ako inému vzal život a kto mu za to kedy, ako a koľko zaplatil. Štandard na potrebu zistenia skutkového stavu je v rôznych krajinách rôzny. V USA sa v trestných veciach musí skutkový stav zistiť v zásade „bez rozumných pochybností“, aby mohol byť niekto uznaný vinným. U nás sa štandard „bez dôvodných pochybností“ vzťahuje na orgány činné v trestnom konaní. Súd by mal mať pri konštatovaní viny v zásade istotu. Potom sa na tento skutkový stav aplikuje norma právo. Niekedy je vecou diskusie, čo právom je – čo je teda významom textu právneho predpisu. Najmä v trestných veciach by interpretačné pochybnosti mali byť úplne minimalizované.

V súdnom diskurze často akoby prezentujú strany dve rôzne príbehy a uchádzajú sa o to, aby lícovali fakty.

1.2. Je veľký rozdiel medzi záväznosťou rozhodnutí kontinentálnych súdov a common law súdov?

Diskusie o tom, či súdy tvoria právo je dlhá a nie vždy plodná. Je jasné, že súdy tvoria právo pre konkrétny prípad, a to na podklade práva vytvoreného zákonodarcom. Diskusia je o miere tvorivosti súdov. Ak by bola priveľká, nešlo by o zásah so zákonodarnej moci? Nešlo by o prekročenie právomoci?

K tejto téme len krátko poznamenajme, že ani v našej štruktúre súdnictva existujú inštitúty ako právna veta, zjednocujú sa súdne rozhodnutia a súdy nižšieho stupňa sú niekedy viazané právnym názorom súdov vyššieho stupňa. Niekedy tiež, aby sa napríklad okresný sudca vyhol zrušeniu a vráteniu svojho rozhodnutia krajským súdom späť, radšej nebude presadzovať svoj právny názor, ale „preventívne“ aplikuje názor odvolacieho súdu. Plus, princíp právnej istoty vyžaduje predvídateľné, teda v istej miere aj jednotné rozhodovanie súdov v rovnakých alebo podobných veciach. Preto sa sudca má pozeráť aj na iné rozhodnutia a potom buď ukázať, že vec pred ním je odlišná od iných rozhodnutí, alebo svoj názor odlišný od názoru kolegov na súde, ešte presvedčivejšie odôvodniť. Zároveň, v našom myslení sa často potvrdzujeme – vidíme fakty potvrdzujúce naše názory a nie ho vyvracajúce. Zistenia, ktoré idú proti našim minulým činom potláčame, aby sme nemali kognitívnu disonanciu. Preto sudcovia často zotrvávajú na právnom názore, ktorým sa riadili (pozri Káčer, M.: Prečo zotrvať pri rozhodnutom. Praha: Leges, 2014). Teda aj v kontinentálnom práve možno hovoriť o tom, že súdne rozhodnutia nie sú len prameňom práva pre individuálnu vec, ale pôsobia z časti precedenčne.

2. Postavenie súdnej moci a sudcov

Právo nie je matematika. Právo destilujeme z textov, z našich skúseností so svetom a z diania okolo interpretáciou. Preto právo v istom zmysle nie je a ani nemôže byť úplne objektívne, nezaujaté, neutrálne. Táto ne-neutralita práva nenastáva len pri jeho uplatňovaní, ale aj pri tvorbe pravidiel. V Českej republike sa na brnianskej fakulte práve rozbieha projekt „Mužské právo“, ktoré má na spomenuté aspekty práva upozorňovať (bližšie [www. http://muzskepravo.cz/](http://muzskepravo.cz/))

Ak právo nie je neutrálne, musíme mať na jeho reprezentantov, špeciálne na tých, ktorý ho prinášajú do života, teda na sudcov a sudkyne, isté špecifické požiadavky. Základnou požiadavkou na nich, ako na **reprezentantov zákona**, a tak aj reprezentantov spravodlivosti, je **ich dôveryhodnosť**. Musia nielen rozhodovať podľa zákona, ale musíme im to aj uveriť. V tom spočíva podstata často spomínanej myšlienky Európskeho súdu pre ľudské práva, že spravodlivosť sa nemá len vykonávať, ale musí byť videná, že sa deje („*Justice must not only be done, it must also be seen to be done.*“). Aj na podporu tejto dôveryhodnosti sú sudcovia a sudkyne viazaní/é Zásadami sudcovskej etiky z roku 2015, ktoré boli prijaté Súdnou radou Slovenskej republiky.

2.1. Nezávislosť a nestrannosť

Právna úprava (ústavný základ):

Čl. 144

(1) Sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 a zákonom.

(2) Ak sa súd domnieva, že iný všeobecne záväzný právny predpis, jeho časť alebo jeho jednotlivé ustanovenie, ktoré sa týka prejednávanej veci, odporuje ústave, ústavnému zákonu, medzinárodnej zmluve podľa čl. 7 ods. 5 alebo zákonu, konanie preruší a podá návrh na začatie konania na základe čl. 125 ods. 1. Právny názor ústavného súdu obsiahnutý v rozhodnutí je pre súd záväzný.

(zákonný základ – zákon č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a príseďiacich (...))

§ 2

(1) Sudca je predstaviteľ súdnej moci. Právomoc súdu sudca vykonáva na nezávislom a nestrannom súde oddelene od iných štátnych orgánov.

(2) Sudca je pri výkone svojej funkcie nezávislý a zákony a iné všeobecne záväzné právne predpisy vykladá podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia; rozhoduje nestranne, spravodlivo, bez zbytočných prieťahov a len na základe skutočností zistených v súlade so zákonom.

Aby sudcovia a sudkyne mohli rozhodovať **podľa práva**, musia byť **neovplyviteľní mocou, peniazmi a potrebou „prežiť“** (Wehle, K.: *How to Read the Constitution – and Why*. New York: HarperCollins Publishing, 2019, s. 108). Tieto parametre sa vlastne snažia zabezpečiť garancie nezávislosti súdnej moci, ktorá má aspekty:

- inštitucionálny (samostatný výkon nepodriadenosť inej zložke moci, oddelenosť od inej zložky moci, napr. aj otázka rozpočtovania súdov, inštitút zákonného sudcu)
- osobný (inkompatibilita s inými funkciami, nečlenstvo v strane, „doživotnosť“ úradu, nepreložiteľnosť, neodvolateľnosť, neznížiteľnosť platu (séria rozhodnutí ÚS), predpoklady sudcovskej spôsobilosti, ktoré sú v zákone o sudcoch a príseďiacich definované ako „*morálny štandard a integrita sudcu pre náležitý a zodpovedný výkon jeho funkcie*“, inštitút zákonného sudcu)
- procesný (napr. voľné hodnotenie dôkazov, celá štruktúra súdneho procesu)

Nezávislosť teda nie je privilegium sudcov - je **funkčnou potrebou súdneho systému**. Sudcovia majú unikátne postavenie. Ak nespáchajú úmyselný trestný čin, alebo špecifický disciplinárny priestupok, sú „neprepustiteľní“ a ich plat je v zásade „neznížiteľný“. Takú ochranu nemá žiadne iné povolanie.

Nezávislosť zároveň ale neznamená nekontrolovateľnosť a neregulovateľnosť inými zložkami moci. Nezávislosť je garanciou na rozhodovanie individuálnych vecí podľa práva. Problémom nezávislosti súdnej moci je v ostatných hádam desiatich rokoch nie jej ohrozovanie zvonku od iných zložiek moci, ale skôr z vnútra inými sudcami (daným smerom ukazuje aj Threema).

Nestrannosť je vo všeobecnosti chápaná ako širší pojem, než pojem nezávislosti. Aj pri nezávislosti totiž ide o nestrannosť nikomu. Nestrannosť má teda opäť zabezpečovať to, aby sa uplatnilo právo. Nestrannosť je absenciou vzťahu (pozitívneho alebo negatívneho) k:

- účastníkovi konania,
- právnemu zástupcovi účastníka konania,
- veci (predmetu konania).

Jej absenciu možno namietat spôsobmi, ktoré sme si predstavili už v minulom semestri.

2.2. Zodpovednosť

Zodpovednosť je protipólom nestrannosti a nezávislosti, je vlastne kontrolou ich realizácie. Sudcovia a sudkyne majú predovšetkým disciplinárnu zodpovednosť, ktorú vyvodzujú disciplinárne senáty spravované Súdnou radou SR (tretia časť zákona o sudcoch a príseďiacich) a zodpovednosť za škodu (§ 103 a nasl.). Zákon ale predpokladá aj istú vnútornú osobnú zodpovednosť za výkon funkcie ako súčasť predpokladov sudcovskej spôsobilosti.

3. Súdny systém

Súdny systém je zložený z prvostupňových súdov, typicky sú to okresné súdy (54). Prvostupňovými v niektorých agendách sú aj krajské súdy (8). Krajské súdy sú typicky odvolacími súdmi. Na úrovni krajských súdov je špecializovaný trestný súd. Najvyšší súd Slovenskej republiky je súdom buď pre mimoriadne opravné prostriedky, alebo je druhostupňovým súdom, a to napríklad špecializovanému trestnému súdu. Kedysi existovali aj vojenské obvodové súdy a vyšší vojenský súd.

V súdnictve okrem sudcov pôsobia prísediaci sudcovia z radov občanov, a to v trestných veciach ako členovia senátov. Volia ich na 4 roky obecné zastupiteľstvá. Veľmi často ide v praxi o seniorov.

4. Vznik funkcie sudcu

Vstup do súdneho systému je v súčasnosti otvorený rôznym právnickým povolaniam, a to aj bez špecifickej justičnej čakaateľskej praxe, hoci s justičnou alebo obdobnou skúškou. Zákon pri vstupe do systému na úroveň okresného súdu predpokladá organizáciu hromadných výberových konaní.

